

COMUNICĂRI ÎN PLEN

CZU 821.135.1(478).09-1"20"(092) Curtescu M.

POEZIA MARGARETEI CURTESCU

DE LA PRINSĂ ÎNTRE CLAMELE SPERANȚEI (1996) LA INIMA DESENATĂ PE CER (2018)

Nicolae LEAHU, dr., conf. univ., Facultatea de Litere,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *Currently insufficiently known and recognized, Margareta Curtescu is a remarkable voice in the poetry of the recent decades. Building her individuality on the overcrowded terrain of confessional poetry, Margareta Curtescu chose to express herself in the rhythm of an intimate journal, the authentic experience of the heroine being actively purged from everything that could disturb the course of the world and her harmonious quests. Resulting from a chamber sensitivity that examines with astonishment its reactions to the aggressions and transformations of the world, Margareta Curtescu's poetry embodies a diction of sovereign self-mastery, even when the echoes of the dramatic tend to be heard everywhere. I foresee here a programmatic stance against the overly noisy poetry of internal "tearings", which most of her peers practice.*

Keywords: *poetry of the '80s generation, confessional poetry, diary style poetry, (auto)biographical, chamber sensitivity.*

Debutând în revista *Nistru* (1982), cu versuri de o candoare expresivă potrivnică lecțiilor de poezie contemporană, pe care le luase în studenție, Margareta Curtescu s-a retras apoi, cu retractilitatea – paradoxală! – a unui melc ce adoră zgomotoasa cochilie a școlii, pentru a reveni în viața literară abia odată cu titularizarea în Catedra limba și literatura română a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți (1993), dar mai cu seamă în mediul postmodernist al *Cenaclului de Joi*¹ și al revistei *Semn*.

Redactînd² o notă însoțitoare a ciclului de versuri *Curiozități pentru mass-media* (*Semn*, nr. 2/1995), decelam în poemele Margaretei Curtescu o tonalitate camerală, marcată de o abil insinuată metafizică a timpului. „Un bloc de marmură transparentă – încheiam, – gîndindu-și structurile și virtualele-i forme interioare”. Trecutul s-a depus și mai gros, de atunci, deasupra lui însuși, Margareta Curtescu publicînd, între timp, alte cîteva cărți de poeme, care, deși n-au rămas neobservate, nu i-au adus recunoașterea pe care o merită ca una dintre poetele (două-trei) de seamă ale Basarabiei. Iată de ce și reiau acest demers de promovare în provizoriul ierarhiilor clipei, în fața unei audiențe nu numai naționale, ci și internaționale.

Glosînd în marginea volumului *Prinsă între clamele speranței* (1997), profesorul Dan Mănuță, în prefață, iar Emilian Galaicu-Păun, într-o cronică, semnalau ubicuitatea cuvîntului „cuvînt”, autorul volumului *Poezia de după poezie* atestîndu-l în carte de 14 ori. Ambii glosatori eludau însă locul și semnificația *tăcerii* (inclusiv cele ale liniștii și ale derivatelor ei), un termen nu mai puțin însemnat în ecuația discursului și, mai ales, în ceea ce privește configurarea statutului *rostirii* poetice.

Între *a rosti* cuvîntul și *a-l tăcea* există un deșert pe care lirica (post-)modernă s-a obișnuit să-l irige cu sevele reflecției. Dar *a spune* sau *a nu spune* nu este, totuși, dilema Margaretei Curtescu, poeta revendicîndu-și, funciarmente, *o rostire* sonorizînd surdine (bunăoară, într-un poem, „cei fără glas cîntă/mai dulce decît sirenele”). Deși nu e singular (apropo, deloc înrudit cu ludico-pateticele *cuvinte și tăceri* sau cu sentențios-scepticele cuvinte *dintre* tăceri ale lui Vsevolod Ciornei), acest tip de emisie nu este la îndemîna orișicui. Dovada e că cei mai mulți „artiști ai slovei” se bălăcesc în *vorbe*, într-un heleșteu de zgomote, mai exact. Prin urmare, în modernitatea noastră postmodernă nu comunicarea în sine s-a blocat, ci mimarea acesteia secătuieste sau pervertește rostirea. Ori de cîte ori ar fi folosite ca material semincer, cuvintele nu se golesc pe dinăuntru dacă între *a spune* și *a auzi* există o relație genetică.

Pentru că nu creditează auzul *celuilalt*, suspectîndu-l că ar fi insensibil sau numai imperfect, Margareta Curtescu a ales ipostaza – retorică! – de a se comunica sieși. „Aduni larma din liniști”, i se adresează *vocea* poetică unui *tu* pe care îl încorporează de fapt. Este însemnul monologului și al introvertirii. De aici la poezia exploratoare a efectelor lui „cunoaște-te pe tine însuși” e doar un pas. Iată de ce *jurnalul*, în a cărui cheie sînt scrise, de regulă, textele Margaretei Curtescu, dezvoltă cristalele aceluia tensionat monolog care este însăși viața. Poeta se dispensează de social fără a-și teatraliza gestul, închizîndu-se în „coconul de azur” al unui bovarism demistificat neconținut. Iluzia și luciditatea sînt valențele unui oximoron revelînd starea de masacru a sfișierilor interioare. „Lumea ca teatru sînt eu!”, ar putea exclama, aglutinînd două expresii celebre, eroina acestor *autoscopii* fulgerate de obsesia *autodenunțării* („control al scrisului” o numește Marin Mincu). Nu întîmplător, gîndul că

„mă denunț...” avertizează adeseori conștiința emitentă, temperînd elanul confesiunii. Fișe de temperatură ale unei sensibilități *reglate* la măsura de curaj – atent supravegheată, să nu uităm – a unui eu care face din spovedanie un mod de a se împăca cu sine însuși (și cu lumea!, atît cît aceasta îi dinamizează trăirea), poemele Margaretei Curtescu ar putea fi considerate, cu o formulă camilpetresciană, „dosare de existență”. E adevărat, biograful frust este reconstituibil în mic, îl substituie însă magistral suprastructura unei biografii a crizelor sensibilității feminine, de la travaliul nașterii și orele de menaj la resuscitarea umbrelor memoriei și radiografierea instantanee a condiției afective a eului, filonul din care se secretă fierea (o tragică miere, în esență) a discursului.

Integrat ansamblului structurilor imaginarului poetei, volumul *Prinsă între clamele speranței* (o antropologie a tristeții și însingurării, evocînd o ființă *prinsă* în temnița corporalității) pare să prefățeze textele reunite sub titlul *Simple bluesuri* (2003), acesta fiind deja un „jurnal matern” (în intenție) reverberînd agonic ecourile trecerii și bulversările destinului. Conștiința captivității existențiale și tristețea bluesului fuzionează organic, în cea de-a doua carte dramatismul experiențelor interioare doar accentuîndu-se. Așa se face că jurnalul *de azi* continuă jurnalul *de ieri*, cu atît mai mult cu cît regimul notației își asumă, nediferențiînd decît predicativ, amintirea, sugestiile onirice și trăirea în conștiință de sine.

Oricît de bine intenționat, actul critic alunecă, voluntar și involuntar, în „subiectivism”³ de tot felul, violentînd nu o singură dată însăși *metoda* pe care o îmbrățișează. Ca să înfrînez improvizația și să-mi stăpînesc cît mai eficient *domeniul*⁴ de cercetare, inventariez obsesiile majore, desprind pasajele relevante sau mai puțin relevante, ciudate, ridicole, după caz, pînă „calculatorul personal” adecvează lectura la spiritul textului, la acea formă de identitate ascunzîndu-se în indeterminarea cuvintelor.

În poezia Margaretei Curtescu fascinează mai ales *aventurile eului*, acea figură de o geometrie ameitoare, pe care o descrie spiritul liric în căutarea propriei identități și a identității poeticului. Or, ce este poezia dacă nu un răspuns (altfel imposibil) la întrebările Sfinxului care este ființa însăși în fața marilor dileme identitare?!

Sigur că, pornind de la un model analitic prestabilit, cum obișnuiește, de regulă, pedestrirea școlară și chiar și cea universitară, se poate susține că poeziei Margaretei Curtescu i-ar lipsi cutare sau cutare dimensiune. Fișele mele, de exemplu, arată (indirect) un deficit de ironie, jocuri intertextuale, descripție, minimă este și antrenarea resurselor fanteziei etc. Cu numai *goluri* de acest fel am umple mai multe pagini. Unii critici chiar excelează în acest sens, forțînd metamorfoza particularului sau accidentalului în general. Iată de ce, un lucru cam uitat de la o vreme, este esențial să interpretăm *constantele, obsesiile*, ca și acele mutații lexicale, motivice sau de viziune pe care le înregistrează discursul de la un poem la altul (cînd avem datele problemei pe față), de la o carte la alta, întru împlinirea idealului de *personaj* ca figură fundamentală a textului. În *universul eului*, aici se dă (sau trebuie să se dea) bătălia pentru profilarea naturii inconfundabile a poeticului. La limită, cum afirmă Albert Thibaudet, în *Reflecții asupra romanului*, scriitorul „își creează personajul pe direcțiile infinite ale vieții sale posibile”. Dacă lucrurile stau anume așa, cum este atunci eroina care se înalță, evanescentă, din poemele Margaretei Curtescu?

Ascultîndu-i pașii însingurați, glasul și inima, poeta își sculptează *eroina* („mitul” personal”, cum ar spune Charles Mauron, întemeietorul psihocriticii) după chipul și asemănarea sa, dar nu fără o reținere în a divulga amănunte care să o defavorizeze în ochii vulgului. Rezultatul e că textele se scriu ca și cum autoarea i-ar inculca cititorului un fel de neutralitate a rostirii. Adeseori, însă, substanța profundă și dramatică a discursului se revoltă spontan, contrazicînd flagrant strategia secretomană a instanței auctoriale, prin pielița subțire a enunțurilor erupînd respirația caldă a adevărului vieții: „Melancolia sapă în trupul cuvintelor /cavoul de unde te vei/ contempla”. Dar cruzimea perspectivei autenticiste nu se instalează niciodată deplin. Învîinge vaietul, de un patetism domolit, afin cu *tăcerea*: „Ziua [conotant al transparențelor – n.n., N.L.] se ghemuiește/ într-un ungher impropriu și tace”, altundeva „tăceri mîloase își tot adînceau albiile”. Simțirea vie își croiește pîrtia printre vocabule, căutînd să se aciuzeze în miezul tăcerii, unde și gastează, finalmente, „inocența cuvintelor”, absoluta lor stare de grație dinainte de a fi „comunicat” cu realul. Filozofia eroinei e aceasta: „caută-ți un loc *printre* cuvinte și *taci*”, pentru că cuvintele te trădează, *te denunță*, malformînd esența demnă, echilibrată, egală sieși a eului în percepția... exterioară, a lumii.

Cauza criptică a acestei labilități discursive nu e de natură metafizică, e – și aici vag! – sentimentală: „să-l iubească altă femeie/ iar tu să-ți redactezi/ oftatul/ lîngă statuia lui de aer”. Sau: „seducătorul își uită ochii/ pe văzul tău învins (...)/ apoi tu îți lași gîndul/ pe ridurile lui alintate/ de palmele altei femei...» O gelozie latentă regizează de departe „oftatul”, regretele, spaima, timiditatea, „tremu-

rul umed al buzelor”, sugerînd o idee despre sensibilitatea claustrată bovaric în „coconul de azur”. Oricum, strategia camuflării relictelor sentimentale triumfă: „legenda ta n-o va cunoaște/ nimeni/ chiar dacă mîna ce scrie divulgă mișcarea fluidă/ a unor semne cumiști/ și naive”.

Fără a-și modifica trăsăturile definitorii, în volumul *Simple bluesuri* portretul eroinei lirice cîștigă o complexitate superioară, pe alocuri fizionomia morală nuanțîndu-se arcimboldește: „îmi îndrept umerii [anunță cu franchețe eroina în chiar versul inaugural al cărții – n.n., N. L.] pășesc pe sub platani. el mă iubește...” Imprevizibilul intervine abrupt, e vorba de... fiul ei: „are doi ani și nouă luni...” O clipă, prelungită, de seninătate și împăcare, dar pacea sufletului și deplina împlinire feminină întîrzie. Mai mult: „liniștea dă peste margini”; „valuri de liniște” îi trec „peste mîini”, agițînd „tăcerea spiralată”, preschimbînd utopia împăcării cu sine într-un calvar al autodistrugerii. Atmosfera sumbră devine plumburie (bacoviană!, și autoarea dă seama de acest lucru: „totul se știe de la Bacovia”), amenințătoare. Ceva ocult sapă, în continuare, galerii terifice în magma tăcerii. Ambiguitatea plutește dens în văzduh: „scriu să mă refac”, „domolesc larva din cuvinte”... Dar și: „doamne să ajung și la echinoxul de toamnă”, „sînt un mormînt în care susură neputința”. Cutremure mistice zguduie neîncetat plăcile tectonice ale confesiunii. Totul se amalgamează: o criză a vîrstei, una a scrisului, alta a maternității neînțelese în litera instinctelor ei protectoare; și iarăși: o criză sentimentală, teroarea memoriei ancorate în timpul celor dispăruți, o angoasă acaparatoare, dar indefinibilă. Presiunea e năucitoare, doborînd cortinele nopții, încercuind, strivind: „străină mie însămi, își spune eroina, stăteam în mijlocul unui spațiu concentric iar el se comprima se comprima”. Cînd tensiunea scade, crizele se rezolvă eliptic („atunci am trăit o mică moarte”), nu și definitiv, pentru că „totul e reversibil”, iar acompaniamentul de *blues* al existenței se propagă activ, dureros, „în țesuturi”.

Pășind zigzagat, cu „trup de flammă” și „ochi vlăguiti”, străbătînd o noapte „cu brațe de volbură”, eroina își toarnă sensibilitatea în fraze laconice (revin la „scriu ca să mă refac”): „trebuia să mă nasc doar pentru tine”. E cel mai tragic *cîntec de leagăn* din cîte cunosc. De o extraordinară energie a așteptării e și această expresie erotico-thanatică: „nu mă mai vindec de ceea ce/ nu mi se întîmplă”.

În *dulcele stil* romantic, mîntuirea vine din trecut („cu hălci de amintiri voi plăti cîinii [actualității!, n.n., N.L.] să nu-mi sfirtece glezna”; „amintirile despre tine mă refac”, „trecutul se revarsă năvalnic”; „cum să te uit dacă te refaci mereu din cioburi și obosită viața mea se trage spre tine”) și, doar arareori, surîde din viitor („poate ne vom iubi cîndva sub coaja cuvintelor”). Atunci cînd pogoară, fulgurant, bucuria prezentului e a scrisului, a poemului („refac poemul întineresc”), dar și a răzbunărilor lucidității („în realitate iubirea e o acadea ronțăită în grabă”).

Cu toată fibra agonică a confesiunii, un cromatism *urzit* cu migală luminează sau umbrește delicat bolțile interiorității: „cerul/ e o paletă cu roșumovalbalbăstriu”, „în ziua marelui denunț voi reveni de pe o pajiște maronie cu brațele pline de lalele sălbatică”, „zvîcnet blond”, „zarea vineție”, „bucuria verzuie”, „timpul fulgurilor oliv”, „zîmbet mov”, sigur că și „cocon de azur” etc. În cea de-a doua carte atestăm de asemenea și o remarcabilă propensiune a discursului spre vegetal, încarnări plătînde sau viguroase de plante și arbori năpădînd de pretutindeni landsaftul poemelor: „arbori blînzi (...) ca într-un film de kieslowski”, „prin hruba umbroasă de frasină arini ulmi corni păducei stejari rătăceam”, „peste urmele noastre au crescut levănțică și iarbă grasă”, „revino cu toporașii pitiți în sihla ghimpoasă/ cu toate florile de mușețel presurate pe vale”, „cuvintele tale (...) aveau tremur de anemone” etc. Deasupra tuturor acestor simboluri ale luxurianței vegetale se clatină, emblematic, expusă vîntoaielor, *floarea de vîsc*, metaforă a singurătății și austerității roditoare: „floare de vîsc liniștea mea din sîngele tău crește”.

Omniprezent, Timpul (cuvîntul și sugestia privilegiate ale *Simple-lor bluesuri*) bandajează dramele și rănile eroinei cu „unduire de smirnă” sau cu „revelația perpetuă” a apusului. Cavernos, „defect”, „lipicios”, „de tranziție”, timpul imprimă meditației poetice consistența aspră și răvășitoare a trecerii („nervos timpul mă ronțăie”, notează eroina), dar și sublimul său *dar* al duratei, singurul care încarcă de sens („bluesuri scobesc în cerul dimineții faguri pentru tristețea mea”) setea senzorială a viețuirii, mirarea și extazul de a fi. O *eroină* memorabilă, amintind de marile eroine literare, fără ostentație însă, fără ifosele erudiției, cu numai simțirea.

Începînd cu a treia sa carte de poeme, *Iubirea altfel* (Cartier, 2013), Margareta Curtescu pare să urmărească o desprindere de „coconul de azur”, chiar dacă, la prima vedere, metamorfoza dă impresia că atinge doar paginația, aici textele dobîndînd o configurație prozastică oarecum programatică. Faptul că la mijloc ar fi un program de reformulare a substanței discursului sau măcar a dicțiunii

acestui îl observ și în dedicația autoarei de pe volumul în cauză, pe care îl iau ca pe un mesaj chibzuit, nu rutinar: „... aceste poeme din care am ieșit Alta”. Aerul căutării de ALTceva (amintind subteran stănescianul refren „altceva altceva altceva”) îl atestăm din versul liminar al volumului *Iubirea altfel*: „între lucruri și scrierea lor există un drum învăluit de ceață lăptoasă/ din care ies mereu alta” (v. *Ploaie de weekend*). E vorba, neîndoios, de căile *facerii*, ale *poiein*-ului. Starea poetică, insinuează Margareta Curtescu, în calitate de vehicul al emoției artistice, pendulează între lumea fenomenală și semnul lingvistic: „nu voi reuși vreodată să scriu cartea informă a ploii pe ur-/ mele ei merg trasă la față mimînd surîsul căci între lucruri și scrierea lor există un drum învăluit într-o ceață lăptoasă/ din care ies mereu alta” (*Ploaie de weekend*). Metamorfozele eului se oglindesc asimetric în cele ale cuvîntului, ultimul emanînd în cîmpul conștiinței cititoare doar ecourile ființării. Pentru eroina lirică a Margaretei Curtescu, marea dramă a existenței creatoare pare a fi disperarea de a nu putea conserva în semnificativ întreg preaplinul clipei. Iată de ce eroina iese „mereu alta” din experiența rostirii. În acest al treilea volum tensiunea sugestiei crește, chiar dacă acum clipa sau amintirea sînt fixate diaristic și mai apăsat: („îmi retrag mîna din palma ta ca dintr-un cuib de lăstuni pun lespeda la gura nebuniei care era cît pe ce să ne piardă ca două lujere biciuite de cineva în adîncuri fișnim ambii în lumina străzii din fundacul unde tu o clipă în urmă vroiai să rămînem”, *iubirea altfel*).

În a patra și cea mai recentă carte de versuri, *Inima desenată pe cer*, apărută la Editura Junimea din Iași în 2018, Margareta Curtescu continuă, răbdătoare, linia confesiv-diaristică a liricii sale, linia care a și consacrat-o ca individualitate puternică în rîndurile poeziei generației '80. De această dată, însă, discursul poetic s-a concentrat în zona îngustă a dramei despărțirii. De altfel, unul dintre motivele cele mai intens valorificate ale poeziei erotice, pentru că ce-o fi fiind dragostea, dacă nu imnul, oda, elegia, bluesul care glorifică absența, plecarea, golul, pustiul indeterminării, dorința de a redobîndi ... jucăria destinului? Toate acestea și încă multe alte lucruri, mai mari sau mai mărunte, care umplu de viață mirarea, deruta, rătăcirea și căutările eului rostitor.

Criticul Ioan Holban, prefațatorul cărții și autor al celei mai recente *Istorie a literaturii române contemporane*, caracterizează⁵ astfel volumul *Inima desenată pe cer*: „O poezie a contrastelor violente în intimitatea ființei interioare” (sic!) Nu-l contrazicem pe criticul ieșean, dar nici nu ne lăsăm descleiați de musturile formulei „intimitatea ființei interioare”, pentru că ce-ar fi atunci, la polul antitetic, intimitatea... ființei... exterioare?... Îi ia și pe critici gura pe dinaintea pixelilor! Dar nu-i bai, poeții buni supraviețuiesc și pe cont propriu, deci și fără proptelele criticii. Este chiar cazul Margaretei Curtescu, care își caută de cuvintele ei, extrăgînd din ele acele împletituri de lumină și beznă, ca să aibă ce despleti comentarii literari la BAC-ul lor, unde nimeni nu mai pică pe nimeni niciodată, dulcea boală a criticii actuale fiind ... *reciprocoza*, care nu se retrage decît atunci cînd intervine, scurt sau epidemic, *ignoroza ghilimelelor*. Maladie atestabilă și prin universități.

Să nu credeți însă că aș fi uitat de eroina Margaretei Curtescu, care își poartă sobră însingurarea, explorînd trecutul care dă sens absenței sau colonizînd viitorul cu deșertăciunile prezentului. Cum se întîmplă, de exemplu, în *Poezia*, textul final al cărții *Inima desenată pe cer*: ”s-au împlinit profețiile/ fulgerele mi-au intrat direct în vene/ ploile mi-au ajuns pînă la os/ și iată acum în apa scînteindă ca o lamă de cuțit/ privesc cerul// bate vîntul dinspre lanuri netreierate/ bate vîntul dinspre pîlcuri de pomi cu fructe exilate între crengi/ bate vîntul și limbile focului îmi cuprind mîinile// apoi se înclină a pace”.

Înalt simbolică această înclinare „a pace” a energiilor stihiale care animă emoțiile (camerale, totuși) ale eroinei cărții. Margareta Curtescu atinge aici unul dintre punctele de maximă intensitate ale jurnalului liric în care își depune neconținut, filigranat, mărturia. *Inima desenată pe cer* este o carte de mare forță, conjugînd fragilitatea și nostalgia, suferința și speranța, pasiunea și resemnarea.

Note și comentarii:

¹ „Mimeticilor!”, a și spus-o, mai puțin spartan, Eugen Lungu și corul nostru antic l-a aplaudat împreună cu corifeul: „singur ăsta să ne fie – nouă!, ca și luniștilor adică – mimetismul”.

² Al doilea gerunziu... mamă (sic!) Doamne!

³ Matei Călinescu, evocat de Nicolae Breban într-un interviu cu Iosif Sava (Cf. Radiografii muzicale, Iași, Ed. Polirom, 1996), ar fi vorbit undeva, nu fără temei, despre influența „dispoziției de moment” a criticului asupra calității comentariilor sale.

⁴ Da, și *al meu* deja, din moment ce publicul – o tentație, totuși, și pentru poeții-diarști – i-a „smuls” autorului opera.

⁵ Cf. Ioan Holban, *Poezia invazivă*.// Margareta Curtescu, *Inima desenată pe cer*, Iași, Junimea, 2018, p. 5.